

РЕЦЕНЗІЇ

Э. И. Соломоник.
Древние надписи Крыма.—

Київ: Наукова думка, 1988.— 112 с.

Історія наукового пошуку, процес дослідження діяльності вченого, на жаль, не так вже й часто привертала увагу науковців. А між тим — це одна з найважливіших і найцікавіших тем для науково-популярної літератури, яка дає чудові можливості не тільки для загального знайомства з наукою, але й відіграє важливу роль у вихованні й становленні поколінь майбутніх вчених. Однією з таких книг став науково-популярний нарис Е. І. Соломоник «Стародавні написи Криму». В радянській літературі це перша праця подібного жанру з античної лапідарної епіграфіки, яка знайомить широке коло читачів з одним із основних джерел давньої історії.

Книга складається з короткого вступу і шести розділів. У вступі автор дає визначення епіграфіки як галузі наукового знання і викладає поставлені задачі. Не можна погодитись з думкою Е. І. Соломоник, що її праця «не є учбовим посібником». За ситуації, коли у нас в країні не існує спеціального посібника з грецької епіграфіки (а написання його на сьогодні необхідне, так як курс епіграфіки викладається в цілому ряді університетів) дана книга в якійсь мірі заповнює цю прогалину. І хоча не розкриває всі особливості шляху дослідження вченого-епіграфіста, багато в чому прояснює характер цієї професії. А це дуже важливо для тих, хто професійно цікавиться даною галуззю знання — для студентів, майбутніх епіграфістів.

Далі Е. І. Соломоник дає короткий огляд епіграфічних досліджень в дореволюційний і довоєнний періоди. Зрозуміло, цей огляд не претендує на повноту і обґрунтовану наукову оцінку всіх праць. В цьому немає необхідності для популярного видання. Важливим є враження автора від особистого спілкування з такими відомими спеціалістами в галузі давньої історії та епіграфіки як С. О. Жебелев, І. І. Толстой, С. Я. Лур'є.

В наступних розділах автор дає послідовне викладення методики своїх досліджень різних типів лапідарних пам'яток від державних декретів до надгробків. При цьому враховуються особливості вивчення таких важливих, але самостійних епіграфічних пам'яток як написи продряпані (графіті) або нанесені фарбою (дипінті) на стінки посудин. Цікаві, і в більшості переконливі, запропоновані автором шляхи дослідження, можливості та варіанти розкриття таємниць стародавніх написів. Слід відзначити також доступність викладу свідочств з основ давньої палеографії.

Великий практичний інтерес представляє розділ «Камені — мандрівники». В багатьох музеях нашої країни ще зберігаються пам'ятки грецької та латинської епіграфіки, вивчення та чітка атрибуція яких є важливим завданням вітчизняної епіграфічної науки. Один із шляхів вирішення цього питання автор пропонує у своїй книжці.

Безсумнівним достоїнством праці є те, що в процесі дослідження деталей роботи епіграфіста, проводяться досить цікаві екскурси в галузі античної релігії, побуту, різних видів суспільної діяльності, котрі отримують підтвердження у вивчаємих пам'ятках. Все це робить книжку ще більш цікавою і пізнавальною.

Разом з тим, слід відзначити й слабкі її місця. Насамперед — це явно не повний список літератури, який міг би стати в нагоді студентам. Якість фотографій також залишає бажати кра-

© С. О. МОЛЄВ, 1992

щого, їх ліпше робити на крейдованому папері. І, нарешті, явно замалий тираж книжки, що, як мені здається, вимагатиме перевидання уже найближчим часом.

В цілому ж, ознайомившись з нарисом Е. І. Соломоник «Стародавні написи Криму», читач отримує досить чітке уявлення як про працю епіграфіста, так і про можливості епіграфіки як науки. Можна не сумніватися, що вона зустрінє великий інтерес у найширшого кола читачів.

С. О. МОЛЕВ

И. С. Пиоро.
Крымская Готия
(Очерки этнической истории Крыма
в позднеримский период и раннее средневековье).—

Киев: Лыбидь, 1990.— 200 с.

Рецензована книга присвячена складному і дискусійному питанню про походження населення Криму на рубежі античності і середньовіччя. Вона є підсумком майже двадцятилітньої роботи автора над цією проблематикою і мала б вийти у світ, принаймні, на десять років раніше. Однак це зовсім не применшує актуальності теми. Особливо цікава вона сьогодні, коли настільки гостро постало питання про процес формування кримсько-татарського народу, незаконно депортованого у 1944 р. зі своєї історичної батьківщини.

У вступі і першому розділі автор детально розглядає писемні джерела і літературу про середньовічних таврів та скіфів у Криму, аналізує висновок про ранню слов'янську колонізацію цього району і показує його повну неспроможність.

У наступному розділі основну увагу І. С. Пиоро приділив етнічним процесам у Північному Причорномор'ї в III — першій половині V ст. та їх впливу на населення Криму. Короткий нарис про германські племена у Північному Причорномор'ї, написаний на основі писемних та археологічних джерел, ніби передує розгляду етнічної історії Криму. Особливо цікаві сторінки, присвячені готам-трапезитам.

На жаль, оповідаючи про готські походи, І. С. Пиоро надто сумарно пише про другу — третю чверть III ст. У наш час писемні джерела дозволяють простежити різні напрямки походів варварів і виділити три основні хронологічні етапи в історії готських війн. Причому Північне Причорномор'я і Крим в основному фігурують у писемних джерелах відповідно їх другого (252—266 рр.) і третього (267—270 рр.) етапів¹. Досить чіткі сліди просування варварських дружин простежено не лише за писемними джерелами, а й археологічно. До третього етапу цих війн, скоріш за все, відносяться сліди руйнацій і пожеж на Неаполі скіфському, городищі Алма-Кермен і Усть-Альмінському городищі². Саме наприкінці 60-х — початку 70-х рр. III ст. на шляху на Боспор готськими дружинами і були розгромлені пізньоскіфські городища, розташовані у передгірських районах Таврійського півострова³. Врахування загальноісторичної ситуації разом з археологічним матеріалом, очевидно, дозволяє уточнити нижню дату могильників з трупопаленнями, етнічна атрибуція яких являється, мабуть, одним з основних стрижнів дослідження І. С. Пиоро.

Проаналізувавши писемні джерела, автор показав процес проникнення давніх германців у Північне Причорномор'я і Крим. На жаль, ідентифікувати ці дані з археологічними матеріалами не цілком вдається. Судячи з писемних джерел, германські племена грали в історії Північного Причорномор'я III — IV ст. домінуючу роль, а це значить, що вони мали складати тут компактно, добре організовану численну етнічну групу. Археологічними дослідженнями поки що виявлені сліди германців лише на нечисленних змішаних могильниках, де переважають риси скіфо-сарматської поховальної обрядовості. Це урнові і ямні трупопалення, які супроводжувались повторно обпаленим інвентарем і уламками спеціально розбитих посудин; культові ями на могильниках заповнені камінням та деревним вугіллям; ліпні посудини характерних форм і

© В. М. ЗУБАР, Д. Н. КОЗАК, 1992